



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

## Universitätsbibliothek Paderborn

### **D. Dionysii Carthusiani, luculenta iuxta ac compendiaria in Acta apostolorum exegesis siue commentaria**

**Dionysius <Cartusianus>**

**Coloniæ, 1532**

**VD16 D 1926**

De disti[n]ctione inter legem æternam, legen naturale[m] legem diuinam  
& legem humanam art 1

**urn:nbn:de:hbz:466:1-38702**

# SECUNDA

pars huius Epitomes; non parum  
ad mysticum faciens intelle-  
ctum eorum quæ in utroq;  
tractantur Testamento.

De distinctione inter legem æternam, legem  
naturalem, & legem humanam.

Articulus primus.

**D**Eus creauit de terra hominem, & secundū  
imaginem suam fecit illum. Numerum di-  
erum & tempus dedit illi, & dedit illi po-  
testatē eorū quæ sunt sup̄ terram, Creauit  
ex illo adiutorijū simile sibi. Consiliū  
& cor dedit illis ad excogitandum, & dis-  
ciplinā intellectus repleuit illos. Creauit illis sciētiam  
spiritus, sensu impleuit corda illoꝝ. Ostendit illis bo-  
na & mala, & lege vitæ hereditauit illos. Iustitiam &  
iudicia sua ostendit illis, et dixit eis: Attendite ab omni  
iniquitate. Deus cui⁹ opus plenū est gloria ei⁹, q̄ oīa in sapiē-  
tia fecit, atq; in numero, mensura, & pondere vniuersa  
constituit, sicut vnamquamque creaturam propter cō-  
uenientem ac debitum finem produxit, sic singulari mo-  
do rationabilem creaturam propter æternam beatitu-  
dinem condidit: Vnde diuinus Dauid se, cunctosq; homi-  
nes non frustra, sed propter cælestem fælicitatem crea-  
tos considerans, ita precatur Memorare quæ mea sub-  
stantia? Nunquid enim vane constituisti filios hominū?  
Et sanctus Iob omnia diuinæ subesse prouidentia insi-  
nuans, Vniuersorum finem inquit ipse considerat, & oī-  
nia quæ sub cælo sunt respicit, et iterum: Quem consti-  
tuit alium super terram, aut quem posuit super orbem  
quem fabricatus est? Deo ergo cura est de omnibus, quæ  
admodum Ieremias testatur: fortissime, magne, potens  
dominus exercituum nomen tibi, cuius oculi apri sunt

Eccl. 17.

Eccl. 24.  
Psal. 103.  
Sap. 11.

psal. 88.

Iob. 37.

Ier. 32.

D. DIONYSI A RICK. CART.

suppones filios Adam, vt reddas vnicuique iuxta opera sua, sicut autem omni inferiori creaturæ impressit deus naturalem inclinationem ad proprium finem, naturalemque perfectionem, iuxta illud ecclesiastici primo. Vnus est altissimus creator omnium rerum potens & metuendus nimis, ipse effudit sapientiam super omnia opera sua, & super omnem carnem. Sapientis namque est gubernare, & sibi subiecta congruenter dirigere. Sic intellectualibus suis creaturis indidit deus excellentiori modo quandam inclinationem non solum naturalem sed sapientialem ac cognitiuam, ad summum bonum seu vltimum finem. Idcirco secundum Augustinum omnis homo naturaliter beatitudinem appetit, sed quoniam appetitus iste beatitudinis, est intellectualis, oportebat homini naturaliter inesse atque conferri quandam huius beatitudinis noticiam, cognitionem quoque eorum per quam ad beatitudinem peruenitur; hæc vero cognitio naturaliter menti humanæ inscripta, naturalis lex dicitur. Idcirco interrogationi multorum qui dicunt.

Psal. 4.

Quis ostendit id est cognoscere fecit nobis bona? Respondet psalmista: Signatum est super nos lumen vultus tui domine. In hoc quippe naturali lumine rationis veritatem cognoscimus, & inter bona ac mala discernimus, propter quod ad Romanos secundo ait apostolus. Cum gentes quæ legem non habent naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium illis reddente conscientia ipsorum. Est autem multiplex lex. Est namque lex æterna, lex naturalis, lex diuina & lex humana. Lex æterna, est ratio diuinæ sapientiæ, in quantum est directiua actionum ac motuum omnium creaturarum. De hac lege æterna summi atque incommutabilis dei, sapientiæ. 12. scriptum est. Cum sis ergo iustus iuste omnia disponis, virtus enim tua iustitiæ initium est, & rursus: Tu autem dominator domine cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia disponis nos. Hæc enim lex æterna ipsa est diuina & increata sapientia, quæ attingit a fine vsque ad finem fortiter, subest

EPITO. PARS SECVN.

enim ei cum voluerit posse, & disponit omnia suaviter, quoniam mouet vnumquodque ad propriam perfectionem secundum naturalis inclinationis exigentiam. Hæc lex diuinæ mentis æterna, omnis rectitudinis, virtutis veritatis ac legis origo est & fontale atque causale principium, secundum Anselmum in libro de veritate. Lex ergo naturalis est quædam participatio legis æternæ, naturis rerum creaturarum naturaliter indita, per quam vnaqueque tendit in proprium finem, sibi a diuina sapientia præstitutum, & operatur proprias actiones: Quæ admodum ait Boetius. O qui perpetua mundum ratione gubernas, stabilisque manens das cuncta moueri. Per hanc legem naturalem, omnia creata diuinæ voluntatis imperio ad nutum obediunt, dicente scriptura: En cælum & cæli caelorum, abyssus & vniuersa terra, & omnia quæ in eis sunt, in conspectu dei commouebuntur et cum cõspexerit ea deus, tremore concutietur. Et denouo. Coluntia cæli pauet ad nutum ipsius, itaque lex naturalis in homine est quiddam dictamen seu ordinatio practice rationis per quam homo ad aliquid agendum vel non agendum inducitur. Considerandum est enim, quod intellectus seu ratio hominis est duplex, scilicet practica, ut cum veritatis cognitio ordinatur ad opus, sicut cognitio moralis. Nam quid sit virtus inquirimus non ut sciamus, sed ut operemur & boni efficiamur. Ratio vero speculatiua seu intellectus contemplatiua est, dum ipsa veritatis noticia propter seipsam desideratur atque tenetur ut est cognitio diuinorum. Et quoniam beatitudo nostra in cognitione intellectus speculatiui essentialiter sita est, iuxta illud Ioannis decimo septimo. Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum verum deum, ad quam beatitudinem homo perducitur non potest nisi per rectam operationem, intellectus practici, iuxta illud Matthæi decimo nono. Si vis ingredi ad vitam serua mandata. Et sapientia. Bonorum operum gloriosus est fructus, idem rationali animæ cõcreata est quædam habitualis cognitio primorum principiorum tam speculabilium quæ dicitur intellectus ad rationem speculatiuam pertinens, quæ operabilium quæ

ecclesi. 16.

Job. 26.

**D. DIONYSI A RICK. CAR,**

appellatur synderisis, in practica ratione consistens. Synderisis enim est habitus rationis quo cognoscuntur prima principia naturalis iuris seu legis, ut quod deo est obediendum, quod malum est fugiendum, quod proximo est benefaciendum. Lex autem naturalis non est ipse habitus neque synderisis, sed quasi opus eius, videlicet censura rationis quid sit agendum determinans, quae censura per modum praeccepti elicitur ex habituali cognitione synderisis, unde decem praeccepta decalogi ad naturalem pertinet legem, Nam ratio naturaliter eis consentit, & ideo lex scripta data per Moysen quantum ad praeccepta moralia, aliud non erat nisi naturalis legis reformatio ac renouatio. Lex enim naturalis tempore illo adeo obscurata fuit, ut omnes pene ad idolatriam declinarent, quae rationis obscuratio inexcusabilis extitit quemadmodum sapientiae. 13. scriptum est: Vani sunt omnes homines quibus non subest scientia dei, & causam adiunxit, A magnitudine enim speciei creaturae, cognoscibiliter videri poterit horum creator. Nam sicut omnis effectus in quantum est quaedam participata similitudo suae causae, naturaliter ad propriae causae noticiam introducit: sic omnis creatura cum sit quidam radius sui creatoris secundum Dionysium, naturaliter dirigit intellectum ad summi conditoris noticiam, Vniuersa enim propter

**prou. 16**

seipsum operatus est dominus, quatenus diuinae naturae perfectio, creatricisq; bonitatis proprietas, in rebus creatis reluceant, ac per hoc res creatae humanam mentem ad dei cognitionem perducant. Rationalem enim creaturam deus molitus est, quatenus creatorem suum cognoscat, cognoscendo diligat, diligendo teneat, tenendo fruatur, fruendo beata sit. Idcirco haec dicit do-

**Hier. 9**

minus. Non gloriatur sapiens in sapientia sua, videlicet naturali atq; terrena, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, sed in hoc gloriatur qui gloriatur scire & nosse me. Fuerunt equidem quidam qui sibi sapientes videbantur, sed diuinorum noticiam attigisse gausi sunt de quibus ad Romanos primo scripsit apostolus. Quia

**Rom. 1** quod notum est dei, id est, quod naturaliter de deo co-

EPITO. PARS SECVN.

cognosci potest, manifestum est in illis, id est, innotuiss  
 eis, quibus utique nisi huius mundi philosophis? Inuisi-  
 bilia enim dei, id est, naturales proprietates diuinę na-  
 turę, per ea quę facta sunt, id est per agnitionem crea-  
 turarum conspiciuntur. Sempiterna quoque virtus eius  
 & diuinitas ex rebus creatis cognoscitur, ita ut sint in-  
 excusabiles. Nam cum cognouissent deum, non sicut de-  
 um glorificauerunt, sed seruiuerunt creaturę potius quā  
 creatori. Quamuis enim nonnulli eorum idolatrię pni-  
 ciosam esse cognouerant, nihilominus potius metuētes  
 hominem quam deum, aut certe plus optantes placere  
 hominibus quam deo, idola coluerunt. Vnde de magno  
 illo philosopho, Senecam loquor. 6. de ciuitate dei Au-  
 gustinus inducit quod dixerit. Sic idola adoramus, ut  
 meminerimus huiusmodi cultum magis ad morem, id  
 est vulgarem consuetudinem quam ad rem pertinere.  
 Denique in libro de vera religione refert Augustin⁹ Fla-  
 tonem scripsisse, eo quod castus i mo virgo permanse-  
 rit, Non quod Plato virginitatem crediderit esse illicitā,  
 sed propter pontificum paganorum instantias. Ve-  
 runtamen nec isti excusantur, quia de Seneca Augustin⁹  
 testatur, qđ t̄āto damnabili⁹ idola coluit, quanto illa qđ  
 mendaciter fecit, veraciter agere putabatur. Non audi-  
 erunt isti atq; consimiles eis verbum illud filiī dei salu-  
 bre & sanctum. Nolite timere eos qui corpus occidunt  
 animam autem non possunt occidere. Et item quod Esa-  
 ię. 55, conscriptum est. Nolite timere obprobrium ho-  
 minum blasphemiasq; eorum. Quis tu ut timeas ab ho-  
 mine mortali, & a filio hominis qui q̄si fœnum arefcit?  
 Nos ergo qui priuatum nostri amorem euellere & nos  
 ipsos spiritualiter mortificare docemur, solum deum t̄i-  
 meamus, solum deum amemus, & ei soli placere cone-  
 mur, in eo stabiliri nitamur, nec hominem qui cum q̄  
 vel qualemcumq; formidamus aut diligamus nisi i deo  
 & propter deum, quatenus cū beatissimo Hieremia sin-  
 guli dicere valeamus. Domin⁹ fortitudo mea & refugi-  
 um meum, & robur meum, & rursus, Non est similis  
 tui domine. Magnus es tu & magnum nomen tuum in

Mat. 10

Hier. 16

fortitudine. Quis non timebit te o rex gentium? Tãto  
 ceterum deũ in patria clarius cernemus per speciem, quã  
 to nunc clarius videmus per fidem, illam plane quã p  
 dilectionẽ operat. Quidam enim dicunt se nosse deum,  
 sed factis negant. Ideo qui se dicit in deo manere, et mã  
 data eius non custodit, mendax est & fallax, sed quem  
 fallit? Nonne seipsum? Arguet te malitia tua o simila  
 tor, & auersio tua increpabit te o infelix hypocrita. Nĩ  
 quid me ad iracundiã puocas dicit dominus? Nonne  
 temetipsum in confusione vult? tui? Item tanto deum  
 in patria ardentius diligemus amplexando præsen  
 tem, quanto nunc amplius eum diligimus desiderando  
 absentem. Et quoniam fructio quã est dos animã, cor  
 respondet charitatis feruori, quemadmodum scriptum  
 est. Ego diligentes me diligo. Et Ioan. 14. ait Sal. Qui  
 diligit me diligitur a patre meo, & ego diligam eum.  
 Cuius dilectionis præmium pandit, dum addit, Et ma  
 nifestabo ei meipsum. Vñõ namq; ẽ tota merces: Pro  
 pterea quo nunc calidiori affectu deum desideramus,  
 eo copiosiori ditioniq; possessione eum possidebimus,  
 & intra nos recipiemus. Desiderium enim aperit & pa  
 tulam facit mentem optantis ad receptionem dilecti.  
 Totum igitur studium nostrum ad dei internam atque  
 feruentem dilectionem vertamus & ordinem, & non  
 sint in multis actus nostri, quoniam vnum est necessa  
 rium. Ait enim scriptura. Qui timetis dñm diligite illũ  
 & illuminabunt corda vestra. Idcirco diligam te dñe  
 fortitudo mea, & precor vt sicut adipe & pinguedine  
 repleat aĩa mea dilectione tua desifica. Deniq; si homo  
 non ordinaret a deo nisi ad naturalẽ felicitatem ac finẽ  
 quemadmodum opinabãt Philosophi, sufficeret ei lex  
 natural, neq; altiori lege egeret, sed quoniam ad sup  
 naturalẽ beatitudinem conditi sumus, iuxta illud apo  
 stoli. Gratia dei vita æterna. Et iterum. Oculi non  
 vidit nec auris audiuit nec in cor hois ascenderunt, q̃  
 pparauit deus diligentibus se, sed vnde hoc nosti apo  
 stole? Respondet, nobis inq̃t, reuelauit deus p spiritũ  
 sc̃m. Idcirco indigemus supnaturali lege, per quam de  
 vera ac supnaturali beatitudine instruemur, atque de

Galat. 5.  
Titu. 1.

Prou. 8.

Eccle. 2.

Psal. 17.

Psal. 62.

Rom. 6.

1. Cor. 2.

EPITO. PARS SECVN.

ceptis & actibus pueniendi ad eam illuminemur, sicut in Psalmo sanctus precatur. Illuminet vultum suū sup nos, ad quem finem in quo fructu adiecit vt cognoscamus in terra viāna, in omnibus gētibus salutare tuum. Quis enim hominum poterit scire consilium dei, aut q̄s poterit cogitare quid velit deus, nisi tu dederis sapientiam, & miseris spiritum tuum da cælis? Hæc ergo lex supernaturalis dicitur lex diuina, quæ est mensura ac regula actuum humanorū in ordine ad felicitatem æternam. Per hanc enim legem ratio cognoscit & dicit quid de deo sciendum, quomodo ei ministrandum & ad quem finem sit omne nostrum exercitium referendum. De hac lege ait P salmographus. Lex dñi immaculata conuertens aīas, quam sibi idē necessariam sciens, exorat, Legem pone mihi domine in via tua. Et iterum. Legem pone mihi dñe viam iustificationum tuarum. Propter hanc legem hominibus a deo collatā, Esaias testatur. Dominus iudex noster, dominus legifer noster, dominus rex n̄r, ip̄e veniet & saluabit nos. Et Hieremias de deo exor̄: Dabo inq̄t leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum superscribam eas quod tamen de noua lege esse prædictum apostolus asserit, quæ ita se habet ad veterem legem sicut meridies da auroram, lumē ad vmb̄r̄, veritas ad figuram, Im̄o sicut splendor ad tenebras, & vita ad mortem. Præterea præter legem naturalem & æternam atq̄ diuinam ponitur lex humana, quæ est quoddam rationis dictamen, quo diriguntur actus humani in ordine ad finem boni communis. Hæc autem lex ex naturali lege præcedit, & est q̄si determinatio & explicatio legis naturalis, circa pticulares hoīm status atq̄ negotia, casus ac opa. Nā ea q̄ ad naturalem ptinent legē, non sunt oīa æque manifesta & omnib̄ certa: & ideo p̄ legem humanā exprimit et clari⁹ declarat, q̄d lex naturalis obscure complectitur. Talis ergo necessaria est vitæ humanæ. Fit. 3. Reg 17. nis enim legis est homines a malis retrahere, & virtuosos efficere. Quidam vero hominū sunt naturaliter bonæ indolis quemadmodum de xeroboam rege israel

Psal. 66.

Sapi. 9.

Psal. 18.

Psal. 119.

Psal. 8.

Esai. 33.

Hier. 32.

3. Reg 17.



D. DIONY. A RICK. CAR,

**Psal. 18.**

**Gal. 3.**

**Ios. 1.**

regum hebetur. In quo tamē postmodum honor mo-  
res corrumpit. Isti autem sine comminatione pœnarum  
ac metu facilliter inducuntur ad bona, & retrahuntur a  
malis. Aliqui uero inueniuntur proterui atq; ad malū  
procliuēs ac feruidi, quos necesse ē a malis arceri & ad  
bonum induci comminatione, metu ac vi. Talis autem  
disciplina, dicitur lex humana. Propter quod constitu-  
tio legum necessaria extitit, quoniam teste philosopho  
primo Politicę. Quemadmodum homo virtute ordina-  
tus iusticięq; vestitus, est honorabilissimū animal, sic  
si a lege & æquitate separetur, est omnium animalium  
pessimū. Verū tamē qm̄ lex humana communitati pro-  
ponitur, ideo multa mala pmitit, ne deteriora contin-  
gant. Lex uero diuina cum sit immaculata, & velut ra-  
dius lucidus legis æternę, nullum malū permittit, om-  
nemq; perfectionem includit, propter quod immacu-  
lata & conuersiua animarum vocatur, tamen quantum  
possibile est debet (secundum Isidorum) lex humana esse  
honestā, quatenus religioni conueniat. Iusta, ut secun-  
dum rationem procedat, possibilis, ut a subditis porta-  
ri impletiq; possit, erit quoq; secundum consuetudinē  
patrię, & loco & tempori debet congruere. Ex his itaq;  
constat cur dicat apostolus. Lex propter transgressores  
posita est. Iustis enim non est lex posita. Et quoniam in-  
tentio legislatoris est bonos homines efficere, ideo secū-  
dum distinctionem humanarum operationum assignā-  
tur varij legis effectus. Quędam enim opationes sunt  
per se bonę atq; laudabiles, & respectu harę legis effe-  
ctus est præcipere siue consulere. Item iuxta illud Deu-  
teronomij. 4. Custodi temetipsum & animam tuam so-  
licite, & Iosue primo. Ecce præcipio tibi, confortare &  
esto robustus. Alię operationes sunt per se malę, & re-  
spectu harum effectus legis est prohibere, quemadmo-  
dum scriptum ē. Caue ne vnquam obliuiscaris pacti do-  
mini dei tui: Alię uero operationes sunt indifferentes  
& quo ad has legis effectus extat permitttere. Punire au-  
tem est legis effectus quantum ad duros & præuaricato-  
res. Quoniam itaq; lex diuina humanā in eo transscit

PITOM. PARS SECVN.

dit quod omne malum prohibet, nec aliquo d peccatum permittit, idcirco eam custodire in oibus difficillimū est, & omni diligentia egens, propter quod hortat nos sermo diuinus. Omni custodia custodi cor tuum, cuius rationem alibi tradens. Nisi te inquit constanter in timore dei seruaueris, cito subuertetur domus tua. Nam qui spernit modica paulatim decidit. Propterea altiora te ne quaesieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quæ præcepit tibi des illa cogita semper, & in pluribus eius operibus ne fueris curiosus, & Tobias ait. Omnibus diebus vitæ tuæ deum in mente habero, & pete ab eo ut vias tuas dirigat. Non enim est hoc volentis neq; currentis, sed miserentis dei.

¶ De distinctione legis diuinæ in legem antiquam & nouam.

Articulus secundus.

**L**ex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. In hoc verbo beatus euangelista Ioannes insinuat eundem esse nouæ ac veteris legis autorem. Lex enim vetus bona erat dicente apostolo. Itaq; lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Nam lex vetus illicitam concupiscentiam, & omnia peccata quæ sunt contra rationem prohibuit. Lex ergo diuina per nouam & veterem legem diuiditur, nõ quasi per oppositas species, cū vtriusq; legis sit vnum principium scilicet deus, & vnus finis scilicet Christus, sed sicut per imperfectum atq; perfectum. Cum enim finis legis sit deo vniri & frui, illa dicitur lex perfecta quæ ea includit, per quæ homo ad dei fruitionem pertingere potest, ad quam sine gratia nemo perducitur. Lex aut antiq; g'ram nõ cōtinuit, sed p'misit. Propter quod testatur apostolus. Nihil ad p'fectum adduxit lex. Introductio vero melioris spei per quam approximamus ad deum, Christus enim est causa atq; principium gratiæ, de cuius latere fluxerunt sacramenta gratiæ cōtentiu. Idcirco lex vetus quamuis pro tempore illo bona perfectaq; exiit, dei tamen perfecta sunt opera, tñ quia nouæ legis erat figura nec gratiæ collectiuæ imp-

Prou. 4.  
eccl. 27.  
eccl. 19.

Tob. 4.

Rom. 9.

Exod. 22.

Heb. 7.

Deut. 32.